

Максименко Олена Василівна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАЦІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

Із початком збройного конфлікту на території України у 2014 році виникла необхідність гармонізації норм міжнародного гуманітарного права із законодавством України.

Женевською конвенцією про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 року (далі – Конвенція), яку було ратифіковано Указом ПВР УРСР від 03.07.1954 року, а для України Конвенція набула чинності 03.01.1955 року визначено правовий статус військовополоненого. Положення Конвенції застосовуються в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них. Також у всіх випадках часткової або повної окупації території Високої Договірної Сторони, навіть якщо цій окупації не чиниться жодний збройний опір.

В українському законодавстві статус військовополонених визначено в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, яка була затверджена Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164, зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства оборони № 514 від 10.10.2018 (далі – Інструкція).

Згідно п. 8 Інструкції, військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

– особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил;

– члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення

або добровольчі загони, організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

- ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
- вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
- вони носять зброю відкрито;
- вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни;
- члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує;
- особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільні особи з екіпажів військових літаків, військові кореспонденти, постачальники, особовий склад робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи встановленого за зразку;
- члени екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітани, лоцмани та юнги, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права;
- жителі неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни [1].

У березні 2022 року в Україні перебувало близько 600 військовополонених РФ [2], а їх чисельність нині є вищою не залежно від того, що між сторонами конфлікту відбуваються періодичні обміни військовополоненими.

Права військовополонених в Україні захищені Женевською конвенцією, принципів якої неухильно дотримується влада. Гуманне ставлення до полонених, заборона катувань, а також належне забезпечення побутових умов – основоположні принципи, які Україна виконує. Однією із важливих можливостей держави є використання праці військовополонених. Зокрема, у статтях 49-57 III Женевської конвенції визначено, що для підтримки таких осіб у належному фізичному і психічному стані, із урахуванням їх віку статі,

соціального стану та здоров'я, державою, яка утримує їх у полоні можна залучати військовополонених до праці, яка не є шкідливою. Конвенція визначає умови праці, нагороди за неї та відпочинку військовополонених [3]

В Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України визначено, що працездатні військовополонені із числа рядового складу, крім робіт з обладнання та утримання місць їхнього розташування, можуть у примусовому порядку залучатись до виконання робіт невійськового характеру, які не пов'язані із ризиком для їхнього життя і здоров'я, з урахуванням віку, статі та фізичних якостей. До таких робіт можуть належати: сільськогосподарські роботи; роботи у добувній або переробній галузі промисловості (крім металургійної, машинобудівної та хімічної промисловості); навантажувально-розвантажувальні роботи; торгова діяльність, мистецтво та ремесло; роботи у домашньому господарстві; комунальні послуги. Залучення до небезпечних видів робіт (у тому числі до розмінування) може здійснюватися тільки з письмової згоди самих військовополонених [1]. Винагорода за працю військовополонених передбачена статтею 62 Женевської Конвенції і повинна бути врахована.

Військовополонені з числа командного складу можуть залучатися до робіт тільки як особи, які керують та контролюють роботу підлеглих із числа рядового складу. Тривалість і умови праці мають відповідати нормам, установленим чинним законодавством України. Дисциплінарні стягнення можуть бути накладені на військовополонених начальниками табору військовополонених оперативного командування та бригадних пунктів прийому військовополонених або їх заступниками у разі порушення правим військовополоненими.

Придатність військовополонених до праці має періодично перевірятися шляхом медичних оглядів, принаймні раз на місяць. Під час оглядів особливу увагу приділяють характеру робіт, виконувати які вимагають від військовополонених. У разі раптового захворювання військовополонений має право на звернення до лікаря та отримання звільнення від роботи [3].

Отже, можливість використання праці військовополонених, яка урегульована нормами міжнародного права та національними нормами є необхідною у відбудові інфраструктурних об'єктів, зруйнованих агресором. Однак, на думку автора існує потреба у розробці та прийнятті Закону України «Про правовий статус військовополонених», у змісті якого потрібно чітко визначити

особливості поведження з військовополоненими. Окрім того, один із розділів згаданого закону має стосуватися використання праці військовополонених.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, яка була затверджена Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text=%BD#w1_1.

2. Виступ І. Верещук. URL: <https://minre.gov.ua/interview/stalo-vidomo-pro-kilkist-polonenyh-ukrayinciv-u-rosiyan-i-chomu-ne-mozhna-chekaty-na-obmin>.

3. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року / ратифіковано Україною 03 липня 1954 року // у редакції закону України від 08 лютого 2006 року № 3413-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

Мальцев Вадим Віталійович,
викладач кафедри конституційного
і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Війна супроводжує людство протягом усієї його історії, вона була невід’ємним елементом зміни історичних епох, часто будучи каталізатором соціальних, економічних та політичних перетворень. Згідно із найоптимістичнішими підрахунками, за останні кілька тисячоліть людство провело у мирі менш ніж триста років, що не складає і одного відсотка від розглянутого часу. Війна стала настільки помітним та, нажаль, невід’ємним елементом історії людства, що навіть була покладена в основу ідеології деяких держав. Так офіційна ідеологічна основа сучасної російської держави, у значній мірі побудована на постійній ностальгії по «великій перемозі» та пропагандистських мотивах про можливість повторення такої «перемоги» не акцентуючи уваги на тому, що ця перемога супроводжувалась колосальними жертвами, голодом, хворобами та людським горем. До чого це призвело ми можемо бачити зараз, в умовах коли деякі вчені почали вести розмови про так званий «кінець історії» – період